

Praktiske og principielle udfordringer for grøn kristendom

Martin Ishøy

The degradation of the environment poses as great a threat to life as nuclear war, and a more probable one (Rolston, 2004,74)

Misforholdet mellem vores viden om naturens menneskeskabte katastrofekurs og de kun mikroskopiske imødegåelser af den er en åndelig krise. Med det udgangspunkt tumler artiklen med både almenmenneskelige og kirkelige udfordringer for den grønne omstilling: fra den konkrete nabo til international politik. Kirkens grønne, praktiske teologi har ikke mindst fat i spiritualitet og forvalterskab, som runder artikel af.

Åndelig oprustning er et varmt emne for tiden. Af grunde som ikke behøves gentaget. Det er let at tale sig bort fra udtrykket, men hvis der er noget, der skrider til himlen, er det samtidigheden af den årelange nedprioritering af åndsvidenskaberne, moralismekortet overfor enhver etisk bekymring samt hånligheden overfor det spirituelle, inklusivt kristendommen på den ene side og på den anden side de uoverskuelige trusler, verden står overfor med kollapset af systemer, som gør et godt liv muligt: Kollapset af klima og miljø, kollaps af den internationale retsorden, de tiltagende angreb på troværdige journalistiske medier, angrebene på fred inden for sikre nationale

grænser. Bæredygtigheden er mere end udfordret hele vejen rundt. Og selv om man ikke kan bevise målbare fakta med ånd, er det svært ikke at se en negativ sammenhæng.

Uanset om man vil kalde det dannelse, sund fornuft, folkeånd, moralitet, kristen, måske kulturkristen livsindstilling eller noget sjette, er vores fælles ånd gået i opløsning – i hvert fald hvis ånden er noget konkret, og ikke blot en abstraktion. I forordet til en bog om dannelse trækker forfatterne en analogi mellem den 6. masseuddøen, som er både menneskeskabt og katastrofal, og en “masseuddøen af begreber, med hvilke vi tidligere har kunnet tale om værdier og meningsfulde fænomener i tilværelsen” (Brinkmann et al. 2021, 10-11). Hvis ånd danner kulturens rodnet, er sammenhængen mellem ydre og indre, mellem fysik, samfund og ånd endnu mere end analogi. Ikke blot naturkriserne, men kriserne hele vejen rundt, er lige så åndelige, som de er fysiske, og skal de imødegås bæredygtigt, er åndelig oprustning ikke mindre påtrængende end teknologiske, økonomiske og militære tiltag.

Ud fra den overbevisning, at kirken og kristendommen om nogen repræsenterer den åndelige side af den grønne omstilling, reflekterer denne artikel over erfaringer med åndelig oprustning på det område, som bredt kaldes Grøn Kirke, dvs. kirkelige og kristne bidrag til den grønne omstilling. At kirken og kristendommen siden Jesus og Paulus har kaldt på åndelig oprustning, tages for givet (Mark 1,15. Rom 1,5). Ligesom det tages for givet, at kirkens bidrag til den grønne omstilling grundlæggende er et åndeligt bidrag, som finder sted i solidaritet med det samfund, som er kirkens hjemsted.

Håb er ånd, og nok er håb ikke en strategi, men uden håb vil ingen strategi lykkes. En erkendelse, som er vigtig i den grønne omstilling som i al åndelig oprustning, er umuligheden af at bevise nogen direkte kausal sammenhæng mellem ånden og samfundsudviklingen. Påviselige forandringer har altid mange årsager, og henvisning til eller påkaldelse af ånden kan ikke være mere end legitimering og udlægninger. Man legitimerer sin adfærd med henvisning til åndelige fænomener, det være sig en livsanskuelse, næstekærlighedsbuddet, livsyringer eller en intuition. Den inspiration og motivation, som Grøn Kirke gennem årene har forsøgt at sprede, har været inspiration og motivation til at handle på egne vegne, og handlinger på egne vegne har altid mange flere årsager end deres legitimation. Eksempelvis kan

det være, at klima og miljø fordre nogle bestemte tiltag, men at menighedsrådet sådan set også kan spare nogle penge på den måde.

Ånden, åndens ytringer og nærvær er således ikke en ressource, som kan maksimeres, den er ikke muskler som kan bruges til et hvilket som helst mål. Ånden kan ikke ejes og den er ikke en færdighed. Snarere er ånden livet eller "gudindblæst livsånd", der bevæger skabningerne i fuldbyrdelser af kærlighedens gerninger. For mennesker er det bl.a. arbejdet for den grønne omstilling, som er en forudsætning for klodens og de kommende generationers lykke og gode liv. Åndelig dannelse eller oprustning er tilvejebringelse af bevidstheder og tænkning om åndens liv i fortid, nutid og fremtid, i sproget, i præbevidst sansning, i fællesskabet. Nogle taler om resonans. I Grøn Kirkes sammenhæng handler det om natursyn, etiske fordringer, bøn og ritualer, taknemmelighed og fred med naturen, herunder mellem mennesker. Det grønne mål er, at Guds fred lykkes, så hele skabningen blomstrer i sin egen ret, og "så af det hele, som Gud har skabt, går kun fortabelsens æt fortabt!" (DDS 291).

I Grøn Kirkes teologiske grundlag (Grøn Kirke a. u.å.) indkredses den gave og opgave, arbejdet bygger på, med en række nøgleudsagn, heriblandt: Taknemmelighed for og glæde over skaberværkets unikke skønhed og rigdom, respekt for den iboende værdi i alt skabt, oplyst opmærksomhed på menneskets integrerede plads i skaberværket og ansvarlig forvaltning af og i skaberværket. Taknemmelighed, glæde, respekt, opmærksomhed og ansvar er åndelige fænomener, som bærer de fysiske, menighedsbaserede og samfundsrettede tiltag, som der kaldes på i Grøn Kirkes "tjeklister" og i diverse projekter, udgivelser og kampagner om alt fra kirkejord til kostvaner.

Klima i modvind

Spørgsmålet er, hvordan det går. Det går paradoksalt. Snævert betragtet er der grøn medvind på kirkernes cykelstier. Det er værd at fejre. Ud fra en input-output betragtning, ville det dog være skønmaleri at sige, at det gik fremragende. Situationen er ikke så grel, at kirken generelt dementerer sin grønne forkyndelse med en kulsort drift. Der er god, grøn bevægelse i mange kirker og antallet af grønne kirker stiger. Men både det som kirkerne gør, og

det som de siger, er jo vidnesbyrd for verden, vidnesbyrd som, var Danmark et kristent land, burde afstedkomme en accelereret grøn omstilling i samfundet. Hvad dette angår, er der ikke grund til jubel. I øvrigt kan det ikke nægtes, at der i dele af det kirkelige landskab fortsat er en vis tøven i forhold til se kirkens grønne opdrag i øjnene.

I SVM-regeringens regeringsgrundlag fra 2022 hed det, at Danmark er et kristent land (Regeringen, 51). Det ville være bedre, hvis der havde stået, at Danmark skulle være det. For så vidt der er noget om snakken, underforstås det, at kristendommen har kulturvirkninger i samfundet. Når imidlertid den grønne omstilling er en uafviselig og påtrængende kristen fordring, og når SVM-regeringen nedjusterede landets klimamål for 2035 til 82% , hvilket er tæt på *laissez faire*, i stedet for de 90% som var forventningen hos mange, kan man med god ret spørge, hvor stærke kulturvirkninger kristendommen har haft på det grønne område.

Nedskrivningen af klimaambitioner er imidlertid ikke enestående for SVM-regeringen. Det er helt i overensstemmelse med visse vælgergrupper. Det blev dokumenteret ved kommunalvalget november 2025, hvor angsten for jordbaserede solceller spillede en stor rolle. Besværgelserne om bestemt ikke at være modstander af den grønne omstilling var mange. Solcellerne skulle bare ikke placeres lige på de marker, som man selv havde udsigt til fra baghaven. At naturindholdet i en solcellemark kan være meget større end i en konventionel kornmark (DM u.å. og DN u.å.), blev ikke taget i betragtning, og i lyset af den politiske retorik om, at den grønne omstilling ikke kommer til at koste danskerne noget eller påvirke vores livsstil, kan NIMBY-reaktionen ikke undre (NIMBY er et kendt engelsk udtryk, der betyder "ikke i min baghave"). Fantasien om det hyggelige landbrugsland lever i bedste velgående.

Danmark er et meget lille land, og den politiske nedprioritering af klimaet, afspejler den internationale udvikling både i EU og i COP-sporet, hvor det seneste møde, COP30 i Belém, Brasilien, mislykkedes med at få så meget som en direkte reference til udfasning af fossile brændsler endsige en køreplan for udfasningen med i slutaftalen. Ti år efter vedtagelsen af Paris-aftalen lever verdens lande langt fra op til målet i aftalen. Så vi har lille Danmark, det større EU, det globale FN-system med COP-møderne. Og så har vi den helt store klimakatastrofe, som blev valgt til præsident i USA 20.

januar 2025. Trump har gjort alt for at standse den grønne omstilling, og hans politik har med al tydelighed demonstreret sammenhængen mellem alle de kriser, som blev nævnt indledningsvis.

Kirkens rolle

At ignorere at vilkårene for den grønne omstilling, som vi, kloden og de kommende generationer har fatalt brug for, har ændret sig drastisk de senere år, forekommer uklogt. Vilkårene er blevet meget værre. Spontant melder spørgsmålene sig; hvad skal vi gøre, og er det det rigtige, vi har gjort? Ikke mindst som luthersk kirke må vi også spørge, hvem vi er, der gør noget? I forestillingen om at være et kristent land ligger, at der er en kristen klimahandling, som er statslig og civil, men ikke kirkelig, men altså båret af den ånd, som både er kirkens og verdens Herre og Gud. På baggrund af den lutherske toregimentelære kan det ikke være anderledes. At Folkekirken i dag sammen med alle de andre kirker i Danmark kun indtager en begrænset plads i koret af normleverandører, ændrer ikke på den lutherske overbevisning om Guds ånds virke uden for kirken. Både i fromme kristne og alle mulige andre.

Betyder Guds ånds klimahandling udenfor kirken, at kirken som åndens selvbevidste institution ikke skulle have et samfundsopdrag, og ikke selv skulle bidrage til samfundets og klodens grønne omstilling med ord og fysiske tiltag? Selvfølgelig ikke. Det betyder det lige så lidt, som samfundet er åndsforladt uden kirken. Som Kristi krop (1. Kor 12) søger kirken naturligtvis at give ånden udtryk og faste former, som ikke kun adresserer verdens elendighed, men også elendighedens årsager. Det er faktisk diakoni for kloden, som er blevet syg og udstødt. Derfor findes Grøn Kirke, som både inspirerer til at imødegå naturkriserne og til at bekæmpe deres årsager, hvoraf åndelig dovenskab er en af de afgørende.

En af erfaringerne med kirkens grønning er, at kirkens bidrag lykkes bedst, når det fysiske og det åndelige er forbundet. Rene ord uden handling kan både inspirere, skabe fred i hjertet og "råbe politikerne op", men hvis ordene kommer fra en kirke, som intet gør, mangler de troværdighed. Omvendt bidrager en kirke, som begrænser sit klimabidrag eller forbedrer

sin miljøpåvirkning, kun med sin lille dråbe i det store ocean. Italesætter den ikke sit bidrag som kristent begrundet og dermed som åndens værk, forbliver den og dermed ånden upåagtet i det store sammenhæng. Upågtet og derfor uden spredningseffekt. Kirken skal sige, at den foretager energibesparelser, jordomlægning og økologiske og biodiverse tiltag på kirkegården, fordi den er en kirke. I mange årtier har dogmet ganske vist været det modsatte. Kirken skulle ikke gøre sig til noget særligt. Det har været opskriften på kirkens tiltagende irrelevans i mange menneskers øjne. "Således skal jeres lys skinne for mennesker, så de ser jeres gode gerninger, og priser jeres fader, som er i himlene" (Matt 5, 15-16).

Som nævnt blev COP30 endnu en skuffelse for håbet om en bæredygtig fremtid. Igen har det internationale samfund vis sig ude af stand til at træffe effektive og bindende aftaler, som bliver overholdt. Der er ingen grund til at skyde skylden på taberne, som er alle de mange lande og politikere, som ønsker internationale retsforhold, som kan føre til bæredygtighed. Det er ikke "politikernes skyld". Skylden ligger hos despoterne i øst og vest, som kører efter devisen: *efter mig syndfloden*. At Trump i januar 2026 trak USA ud af FN's klimakonvention, som er grundstenen i det internationale klimasamarbejde, herunder COP-sporet, taler sit tydelige sprog. Men det giver ingen grund til at opgive ævred. Tværtimod giver det alle anstændige mennesker grund til at intensivere indsatsen dér, hvor de er. Gør det ikke værre ved at afvente direktiver oppefra, men "go local" og arbejd sammen, som opfordringen lyder fra Christiana Figueres, tidligere chef for FN's klimasekretariat og en af hovedarkitekterne bag Paris-aftalen (Figueres, Christiana, a u.å. og b 2021).

At gøre dét er kirkens førstevalg. Et eksempel på det findes i Roskilde Stift, hvor vi i en årrække har fejret skabelsestiden, som er perioden fra 1. september til 4. november. Den grundlæggende erkendelse i skabelsestiden er dobbelt. Dels har det pres, skabelsestroen og skabelsesforståelsen har været udsat for i århundreder, gjort den uselvfølgelig for mange. Dels er det nærliggende at se mængden af accelererende naturkriser som resultatet af glemsel af netop skabelsestro og -forståelse. Skabelsestidens fejring og andre aktiviteter gør Gud som skaberen nærværende for troen. Aktuelt er der økumenisk enighed om at løfte dette fokus op på et højere niveau ved at indføre det, som kaldes en "ihukommelsesdag", hvor fokus er skabelsen og

Gud som skaberen. På initiativ fra Grøn Kirke opfordrede flere danske biskopper i 2025 kirkerne i deres stifter til at gennemføre denne fejring (Grøn Kirke b u.å.).

I Roskilde Stifts fejring har intentionen fra begyndelsen været på én gang at fejre skaberen med tak, sang og bøn og at “komme ud af siloen”. Netop sammenhængen mellem samfundets klima- og miljøudfordringer og Guds ord og ånd har således været sigtepunktet i den årlige begivenhed, som i dag kaldes “Skaberværk”. Cocktailen har været blandet forskelligt fra år til år. De senere år er gudstjeneste, pilgrimsvandring og fællesspisning vokset med workshops om kirkejord og naturspiritualitet samt en håndfuld aktiviteter for både børn og voksne i Biskoppens Have samt en rundbordssamtale mellem kirkefolk, politikere og grønne organisationsfolk.

Sammenhængen mellem kirkens fysiske omstilling og dens kirkelige, dvs. åndelige bevæggrunde kommer godt til orde ved “Skaberværk” i Roskilde Stift (Roskilde Stift u. å.) – og ved andre kirkelige begivenheder landet over. Det er nemt. Mindre nemt er det, når menighedsråd ønsker at gennemføre grønne tiltag, som kirkens naboer ikke er glade for. Et eksempel på det kunne være Strøby nær Køge, hvor menighedsrådet (februar 2025) ønsker at omdanne et stykke landbrugsjord til natur. Der er et væld af forhindringer for det, som i øvrigt ville være et kærkomment bidrag ind i den grønne trepart. Der er lovgivningsmæssige udfordringer, men der er også lokale protester. Som en af kirkens naboer udtalte til TV2, “Der skal ikke være skov her i vores baghave. Det ødelægger vores udsigt...”, og “Hvis der er vild natur på det stykke, kan det blive et helvede for os. Så står ukrudtet jo ind i vores haver”, og der trues, “Hvis de på en eller anden måde får det igennem, vil vi kræve millionerstatning” (TV2 a og b u.å.). Det er unægtelig nogle meget tankevækkende udtalelser, naturkrisens alvor taget i betragtning. Menighedsrådsformanden udtalte, at han så frem til at fortsætte dialogen med naboerne. Spørgsmålet er, hvordan samtalen bliver gunstig, når den begynder midt på konfliktstigen. En mulighed kunne være at stige ombord i helikopteren og overveje natursynet som noget, der står over egeninteressen. Natursynet kommer nemlig ikke ud af den blå luft, men trækker på både naturvidenskabelige, æstetiske, idehistoriske og kristne begrundelser, og kunne derfor berede samtalen et fastere grundlag end den blotte “det synes jeg”-attitude.

Naturspiritualitet

Nu er det som bekendt sådan, at synspunkter og opfattelser aldrig lever isolerede liv. De hører altid til i livsformer og praksisser. Af den årsag er spirituelle tilbud kommet på dagsordenen i mange kirker. Man har ikke så meget lyst til begrundelser, men mere til gode oplevelser. Naturspiritualitet kan antage mange former, men gentagne erfaringer med naturspiritualitet har det med at afstedkomme en dybere samklang med naturen. Med ordene fra Kristuskransens far, Sveriges afdøde biskop Martin Lönnebo, er naturrens katedral “en helig plats och här bor förvisso Gud. Men för att klart se det måste man gnugga damm ur ögonen” (Lindström 2016, 9). Det er det, der sker i megen af den pilgrimsvandring, som har bredt sig i Danmark i dette årtusinde. Det “gælder ... om at have modet til at indgå i en åben eksistentiel erkendelsesproces og gøre fordybelsen i de mere skjulte lag af den kristne tro mulig”, som Roskilde Stifts pilgrimspræst Elizabeth Knox-Seith skriver (Knox-Seith 2019, 21). Hun udtrykker det meget rammende: “Nutidens pilgrimme vandrer i længslen efter at finde spor af Guds stille fodaftryk i verden – bevidst eller ubevidst ... For så vidt er den moderne pilgrimsspiritualitet et opgør med sekulariseringen, skabt på sekulariseringens egne præmisser. Udgangspunktet for sekulariseringen er nemlig, at troen på Gud ikke længere er sikker, men et åbent spørgsmål. Pilgrimmen vandrer derfor for at finde eller opdage Guds genspejl i både verden og i sin indre identitet” (ibid. 36). Selv henter hun inspiration i den keltiske kristendoms syn på naturen, sjæleveskabet og menneskets rolle i skaberværket. Men både her og i andre spirituelle, dvs. åndelige, traditioner er omdrejningspunktet en eksistentiel genbesindelse eller åndelig oprustning, som knytter selvforståelse og naturforståelse sammen og omfatter begge med respekt og omsorg. Om pilgrimsvandring vil være noget for modstanderne af kirkens grønne planer i Strøby, vides ikke. Men det ville sandsynligvis øge mulighederne for fælles forståelse.

Så den opblomstrede interesse for pilgrimsspiritualitet og andre former for spiritualitet er et vigtigt element i kirkens grønning. Det er en tilgang, som har fat i eksistensens dybe rødder, herunder i den sanselige natur, som åbner sig som skabelse. At spiritualiteten lejlighedsvis mødes med skepsis, er imidlertid en kendsgerning, ligesom det er givet, at den som al anden kir-

kelighed og religion kan køre af sporet. Elizabeth Knox-Seith peger selv på en af problematikkerne. Luthers rasende opgør med sin samtids pavekirke gjaldt også tidens pilgrimsvandring. De blev beskyldt for at være en form for indbildt og på alle måder skadelig selvfrelse ved gode gerninger.

Selv om forestillinger om evig fortabelse og regnskabsføring over gode og onde gerninger ikke er det, der plager mange mennesker i dag, kan pilgrimsvandring, meditation m.v. godt blive sådan en form for selvhjælp, som fører til fortvivelse og endnu dårligere selvværd. En sekulariseret luthersk kritik er ikke nødvendigvis ubegrundet. Imidlertid kan pilgrimsvandring m.v. også udmærket tage Luther til indtægt, idet nutidens danske og skandinaviske, kristne pilgrimsvandring handler om taknemmelighed og glæde over skaberværket, om føddernes tavse bøn og om at vederfares Guds nådefulde smil og sanselige ord i naturen. "En hvilken som helst fugl eller fisk er ikke andet end navneord i Guds grammatik" (WA 42,37). Pilgrimmes håb er at møde svar på sin længsel efter Gud. Nogle dage er ens skal for hård, men andre dage mærkes Gud med deres fred og sin trøst. Det handler ikke om selvhjælp, men om at prøve at finde sporene af ham, som gik forud for os. Guds nåde kan ikke fortjenes, men den der graver sin talent ned i et hul i jorden, opdager den ikke. Den kommer bag på os i sansningen af årstidernes skifte (bæredygtighed), og naturens mangfoldige skønhed (biodiversitet).

Som antydet rammer en luthersk kritik ved siden af, hvis den kopierer 1500-tallets kritik for gerningsretfærdighed. Hvis kritikpunktet imidlertid forstås bredere som forestillingen om selv at kunne manipulere sig fri af onder, som den sunde fornuft ikke kender en kur mod, kan der være noget om kritikken. Så bliver kritikken en advarsel mod selvbedrag, og selvbedrag gør ulykkelig. Den magiske faldgrube er nemlig en realitet. Men naturen er ikke magisk, og har aldrig været det uden for Disneys studier, og den populære tale om "genfortryllelse" har brug for en alvorlig selvbesindelse. Det spirituelle landskab er fuldt af alt fra krystaller til bedekrans, og selv et krucifiks kan misbruges religiøst. Det kan et egetræ også. Men Gud er skaberen af alt, både det synlige og det usynlige, og alt spejler Kristus, som et krystal spejler lyset. Det gør ikke naturens forekomster magiske. De kan ikke bruges til at opnå noget, der ikke kan ske på naturlig vis. Men naturens forekomster, et træ, et økosystem, en kogle, et fugleflojt, blikket i rådyrets

øjne, er mødesteder med Gud, og kan af Guds nåde erfares som sådanne. Naturen er ikke magisk. Den er sakramental.

Derfor er naturbegrebet umisteligt for kristen teologi. Naturen er det fremmede, som samtidig er en selv, og som sådan er den mødestedet med Gud. Som det forudgivne, hvor Gud er at møde, trodser naturen rigide dikotomier mellem subjekt og objekt, natur og kultur. Ikke kun den grønne og blå, duftende natur, som ligger udbredt omkring os, også vores egen og hinandens natur. Når vi så i øvrigt ved vældig meget om naturens sundhed og sygdom, må det være umuligt for den, der søger og håber på Gud i naturen, ikke at kæmpe for dens sundhed. Den der går pilgrimsvandring eller på anden vis kontemplerer Gud og naturen, vil dens bedste, og må derfor arbejde på den. Det forehavende er kernen i den kristne forvalterskabstanke.

Forvalterskabstanken

Forvalterskabstanken er grundlæggende kristen antropologi. Den er en dimension af menneskets gudbilledlighed. Det har jeg selv skrevet en lille smule om, andre meget mere (Ishøy 2023). Kort udtrykt består forvalterskabet i så vidt muligt at løfte ansvar for verdens udvikling i billedet af Gud, der elsker og arbejder på skabningens bedste. Særligt i forhold til naturen består forvalterskabet derfor (med Søren Holsts ord) i at “være overfor dyr og planter og den øvrige natur, som Gud er over for os og hele den fysiske verden” (Søren Holst 2023, 107).

Nogle spørger, hvad forvalterskabstanken skal til for. Hvorfor kan mennesker med en økologisk eller anti-antropocentrisk verdensanskuelse ikke nøjes med næstekærlighedstanken, udvidet til at omfatte andet end mennesker? Svaret er, at forvalterskabstanken tjener samme slags formål som toregimentelæren. I denne verden kan samfundene ikke regeres med evangeliet eller kærligheden alene. Som al erfaring siger, fører teokrati til kaos og katastrofer. Iran behøver ikke nævnes, men det var den vrangforestilling, Luther bekæmpede. Forvalterskabstanken flytter fokuset fra samfundet til mennesket. Som toregimentelæren erkender, er det ikke alene virkelighedsfjernt, at vores livsførsel skal bæres af kærlighed alene. Det er også den sikre vej til selvforagt og moralisme. For at sige det med et kendt Luthercitater ud-

stikker forvalterskabstanken rammen for mennesker, som *synder tappert, men tror endnu mere tappert på Kristus*. Kristi liv var båret af kærlighed alene. Men vi er ikke Kristus. Den gode hyrde forlader de 99 får og leder ødemarken tynd efter det ene, der forsvandt. Det er forvalteren taknemmelig for, men hun kender sin verden og ved, at forvekslingen af sig selv med Kristus let fører til alles fattigdom og lidelse. Verden er fuld af dilemmaer, og nogle gange er der virkelig brug for at synde tappert, men at tro endnu taprere på Kristi gerning.

Forvalterskabet er godt og gunstigt menneskesyn og selvforståelse. Det må imidlertid også erkendes, at forvalterskabstanken kan være og har været legitimerende for livsformer og attituder, som kun kan vække skam. De naturkriser som accelererer i dag, skyldes i høj grad vores civilisations manglende forståelse, omsorg og respekt for naturen, og mange har (især siden Lynn White 1967), set kristendommen som en væsentlig årsag til miseren. Derfor er en del økoteologer skeptiske overfor forvalterskabstanken, som eksempelvis af økofeministen Trees van Montefoort kaldes “an awkward concept” (van Montefoort 2022, 172). Som andre mener hun, at tankegangen understøtter ideen om menneskets kontrol over naturen, svarende til den “hierarkisk positionering”, som utvivlsomt har været medvirkende til generationers ringeagt for naturen og dermed til nutidens ødelæggende naturkriser.

Det er velkendt, at ideen om menneskets kontrol over naturen fik sit måske mest ekstreme udtryk hos Francis Bacon (1561–1626), der som en af den empiriske naturvidenskabs grundlæggere mente, at mennesket skulle underlægge sig naturen i betydningen at gøre den til sin slave. Bacon var en tidlig foregangsmand for nutidens ekstraktivism. Han ville synge med på “Drill, Baby, drill”. Den attitude er let at få øje på som en baggrund for vores civilisations tingsliggørelse af naturen. Men at binde den op på forvalterskabstanken synes ikke sagligt. I størstedelen af Europas historie har forvalterskabstanken ikke spillet nogen væsentlig rolle, og at nogen i historiens løb har misforstået deres ansvar som skabningens forvalter, er ikke en god grund til at fralægge sig ansvaret for vores forvaltning af kloden og dens natur. Vi forvalter den under alle omstændigheder, og så synes en ansvarlig forvaltning i lyset af Gud, der elsker sin skabning, og ønsker dens bedste, nærliggende – men med en konstant, også historisk, bevidsthed om

arrogancens mulighed. Helt klar over egen fejlbarlighed giver forvalterskabstanken mennesker en realistisk model for kærlighedens gerninger i et liv, hvor naturen er blevet problematisk. Som det udtrykkes et sted, er det umuligt at leve i forvalterskab og solidaritet med det, man ikke elsker. Med Grundtvigs ord: "han har aldrig levet som klog på det er blevet, han først ej havde kær". Eller mere nutidigt: "Earthkeeping and discipleship must constantly return to love" (Brunner et al. 2014, 151). Guds forvalter er pinligt bevidst om det muliges kunst.

Det gælder på det personlige plan, og det gælder kirkeligt. Ansvarligt forvalterskab skal selvfølgelig være en essentiel dimension i kirkens vidnesbyrd og praksis i sit samfund. Det understregede allerede den nutidige forvalterskabstankes grand old man Douglas John Hall i 1982, som til sin død investerede sin forskning i kirkens rolle i samfundet (Hall 1982 og senere). Det er det, menighedsråd gør, når de bliver Grøn Kirke eller kirkegård, når de omlægger jord og når de gør sig gældende som normleverandør i lokalsamfundet.

Litteratur:

Brinkmann, Svend, Lene Tanggaard, Thomas Aastrup Rømer (red): *Sidste Chance*. Klim 2021.

Brunner, Daniel, Jennifer Butler and A.J. Swoboda: *Introducing Evangelical Ecotheology*. Baker Academic, Michigan 2014.

DM: <https://dm.dk/bio/alle-artikler/biodiversitet/solcelleparker-kan-give-biodiversitet> (set 2.2.2026).

DN: www.dn.dk/nyheder/2025/solcellepark-i-vedde-sikrer-bade-biodiversitet-og-bidraget-til-gron-omstilling-af-energi/ (tilgået 2.2.2026).

Figueres, Christiana a: [Christiana Figueres Press Briefing: Why The Climate Fight Is Far From Over](#) (tilgået 22.06.2026).

Figueres, Christiana b 2021: *The Future We Choose*. Random House LLC US.

Hall, Douglas John: *The steward: A biblical symbol come of age*. Friendship Press for Commissio, 1982, 2004.

Grøn Kirke a: <https://grønkirke.dk/om> (tilgået 22.06.2026).

Grøn Kirke b: <https://grønkirke.dk/det-groenne-kirkeaar/skabelsestid/skabelsens-dag> (tilgået 22.06.2026).

Ishøy, Martin: “Det farlige forvalterskab”, 109-117 i Kristine Kaaber Pors m.fl. red., *Klima, tro, håb og handling*, Eksistensen 2023.

Holst, Søren: “Hvordan hersker man over fisk”, 101-107 i Kristine Kaaber Pors m.fl. red., *Klima, tro, håb og handling*, Eksistensen 2023.

Knox-Seith, Elizabeth: *Den bevægelige spiritualitet – pilgrimsvandring som opdagelsesrejse*, Eksistensen 2019.

Lindström, Hans Erik: *Naturens Katedral. Meditationsbok*. Libris Förlag 2016.

Montefoort, Trees van: *Green Theology. An eco-feminist and ecumenical perspective*. Darton 2022.

Regeringen: *Ansvar for Danmark. Det politiske grundlag for Danmarks regering* 2022.

Rolston III, Holmes: “Environmental Ethics: Values and duties in the natural world”, i Susan Armstrong og Richard Botzler (eds.); *Environmental Ethics*, 3 ed. Boston 2004.

Roskilde Stift: <https://www.roskildestift.dk/aktuelt/skabervaerk> (tilgået 22.06.2026).

TV2 a: [Nabo er sur på kirkens naturplaner: – Træer vil ødelægge min udsigt – TV 2](#) (tilgået 27.02.2026).

TV2 b: [Menighedsrådsformand med “bibelsk” drøm møder “tåbelig” modstand – TV 2](#) (tilgået 22.06. 2026).

Martin Ishøy, Cand.theol. og Ph.d., sognepræst i Sankt Jørgensbjerg sogn, Roskilde. E-mail: mi@km.dk